прапорщика та офіцера, який воював в Афганістані, слово «Афганістан» означає не лише назву країни. Воно набагато місткіший і включає весь спектр почуттів і спогадів, які переплітаються між собою: біль і захоплення, мужність і боягузтво, військове братство і зрада, страх і ризик, жорстокість і співчуття. Вони повинні були терпіти все це в цій країні. Певне осмислення політичних та військових подій, їх оцінка та систематизація відбулися після закінчення спецоперації. Однак повної і, що найголовніше, правдивої історії про спецоперацію СРСР в Афганістані ще не написано. Це не дивно, адже навіть семи десятиліть було недостатньо для проведення глибокого політичного аналізу Другої світової війни. Існуюча біполярність призводить до подвійних стандартів у висвітленні та поясненні причин, перегонів, результатів, уроків війн, збройних конфліктів радянського періоду.

Список використаних джерел

1. Василенко Д. П. На афганській стежці / Д. П. Василенко // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. – 2008. – Вип. 2. – С. 15–17.
2. Коміренко Д. І. Женевські угоди про врегулювання в Афганістані 1988 // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова). Т. 1. – К.: Знання України, 2004. – 760 с.
3. Костиря А. Воєнно-політична спецоперація СРСР в Афганістані (1979–1989 рр.) як кульмінація «Холодної війни» / А. Костиря // Політичний менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 144–157.
4. Спольников В. Н. Афганистан. Исламская оппозиция: истоки и цели. – Москва: Наука, 1990. – 192 с.
5. Червонописький С. «Афганська проблема» і політичний волюнтаризм / С. Червонописький // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 87–102.
6. Червонописький С. В. Наслідки воєнно-політичної спецоперації СРСР в Афганістані: соціально-політичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-492-209-5/26.pdf

Вікторія Никитенко

ВИЗВОЛЕННЯ ГАЙСИНЩИНИ ВІД НАЦИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

Події часів Другої світової війни залишили значний відбиток в історичній пам’яті всього українського народу: з одного боку, неординарність подій та їх значущість в історії країни, а з іншого – щось невловимо-зворушливе, те, що не дає спокійно й розважливо, без емоцій і переживань сприймати їх як віддалене в часі та майже не актуальне. Так завжди буває, коли йдеться про пам’ятні дні, пов’язані з Другою світовою

війною. Сімдесят п'ять років минає з того часу, як гітлерівські війська були вибиті з українських земель.

Змінювалися покоління, лідери держав, режими, змінювався світ, однак ніколи не піддавалося руйнівній силі переконання: війна так глибоко «переорала» людські душі, що світове співтовариство ніколи не допустить розв'язання подібних збройних конфліктів [2, с. 5]. Нині Україна знову перебуває в епіцентрі подій, що мають глобальне, геополітичне і цивілізаційне звучання, знову війна прийшла на нашу землю. Саме тому розгляд тем, що стосуються військової історії та історичної пам'яті українського народу є досить актуальними та потребують постійного та всеосяжного вивчення. Однією з таких подій є визволення території Гайсинщини від нацистських загарбників в роки Другої світової війни.

Для початку варто згадати трагічні події початку нацистської окупації території Гайсинщини. Прорив у районі Новоград-Волинської лінії оборони Південно-Західного фронту фактично відкрив гітлерівцям шлях на Поділля. 19 липня 1941 р. останні військові частини Червоної армії залишили Вінницю, а до кінця місяця загарбники окупували всю територію області. Невдовзі Вінничину було штучно розчленовано на дві великі адміністративно-територіальні частини. Південні та південно-західні райони по лінії Могилів-Подільський – Жмеринка – Бершадь відійшли під протекторат Румунії до так званого губернаторства «Трансністрія», а решта районів відійшли до райхскомісаріату «Україна» з приєднанням до Житомирського генерального округу, до якого була включена і територія Гайсинщини [3, с. 349]. У свою чергу генералбецірк був поділений на ряд менших адміністративних одиниць – генерал-комісаріати (області). Так, на карті Вінниччини виникли «області»: Вінницька, Гайсинська, Іллінецька, Калинівська, Літинська, Немирівська, Монастирищенська [4, с. 5].

Нацистський окупаційний режим, установлений тут, як і по всій Україні, був злочинною військово-поліцейською та адміністративно-господарською системою органів і заходів, спрямованих на колонізацію, нещадне економічне пограбування, анексування окупованих земель, ліквідацію на них державності та культури. Загалом окупаційний режим на теренах Гайсинщини тривав від липня 1941 до березня 1944 року. За попередніми підрахунками, стали жертвами масового терору і поховані на вінницькій землі 169260 мирних жителів [4, с. 18]. За період окупації населення міста зменшилось на 9,4 тисячі осіб. За неповними даними, німці вивезли на каторгу до Німеччини 3200 жителів Гайсинського району [1]. Загалом близько тисячі днів тривала окупація Вінничини та відповідно й Гайсинщини.

Визволення Вінничини розпочалося 20 грудня 1943 р. Тоді від німецько-нацистських окупантів було визволено перший населений пункт області – с. Скибинці Погребищенського району. Останній – 28 березня 1944 р. Ним стало с. Кривохижинці Мурованокурилівського району.

У визвольних боях брали участь 6 загальновійськових, 5 танкових і 2 повітряні армії 1-го та 2-го Українських фронтів, майже півмільйона радянських воїнів. Пліч-о-пліч з ними проливали кров бійці та командири 1-ї Чехословацької бригади під командуванням майбутнього Героя Радянського Союзу Людвика Свободи. Наступаючі армії розгромили до 20 ворожих дивізій, знищили і взяли в полон 95 тис. гітлерівських солдатів і офіцерів. Житомирсько-Бердичівська наступальна операція розпочалася 24 грудня 1943 р. [4, с. 19].

Другий, заключний етап визволення Вінничини від нацистських окупантів припав на проведення в березні 1944 р. військами 1-го Українського фронту Проскурівсько-Чернівецької наступальної операції, а військами 2-го Українського фронту – Умансько-Ботошаньської, і став результатом їх успішного здійснення.

Особливо значимими були бої за Вінницю, Жмеринку, Ладижин, Джулинку, Хмільник. Німецьке командування покладало великі надії на укріплення, споруджені вздовж Південного Бугу, оголосивши ці та ряд інших населених пунктів «кріпостями», що повинні були своїм стійким опором зупинити наступ Червоної армії. Однак і вони не допомогли: Джулинку наступаючі радянські армії визволили 12 березня, Ладижин – 14-го, Хмільник – 18-го, Вінницю – 20 березня. Цього ж дня ворога остаточно було вигнано із Жмеринки [5, с. 88].

Власне Гайсин було звільнено 14 березня 1944 р. Визволяли Гайсин підрозділи 232-і стрілецької дивізії 2-го Українського фронту. Свято шанують гайсинчани пам’ять своїх мужніх синів і дочок, що віддали життя за свободу і незалежність Батьківщини. В міському парку імені Богдана Хмельницького і на Белендійці, де в братських могилах поховано воїнів, партизанів та підпільників, височать величні пам’ятники [1].

Всього за визволення Вінницької області медаллю «Золота Зірка» нагороджено майже 150 солдатів і офіцерів. У когорті нагороджених – українці, росіяни, а також 6 білорусів, 2 – комі, по одному представнику таких національностей: адигеєць, алтаєць, осетин, татарин, тувинець. Особливо багато серед удостоєних відзнаки «Героя» солдатів та офіцерів 40-ї та 52-ї загальновійськових, 1-ї, 2-ї, 6-ї танкових, 2-ї та 5-ї повітряних армій.

У боях за визволення Вінничини відзначились винятковою хоробрістю командир ескадрильї винищувачів, капітан М. І. Мудров та командир розвідроти 6-ї танкової армії, капітан Д. П. Плотников.

Визволяли область також три майбутніх повних кавалери ордена Слави. Два з них – уродженці Вінничини (М. П. Костенко, О. Й. Янковський).

Більше двадцяти військовим частинам та з’єднанням, що особливо відзначились у боях на вінницькій землі, присвоєно почесні найменування «Вінницькі», «Жмеринські», «Вапнярські», «Дністровські». Наступальному пориву визволителів у значній мірі сприяла активна боротьба проти

гітлерівців у тилу ворога радянських партизанів та підпільників. На бойовому рахунку патріотів – понад 34 тисячі знищених окупантів та їхніх найманців, велика кількість пущених під укіс військових ешелонів, підірваних мостів, розбитої техніки.

Перемога над ворогом дісталася дорогою ціною. Віддали життя за свободу Вінничини, навічно залишились лежати в подільській землі тисячі її визволителів, в т.ч. Герої Радянського Союзу, командири та червоноармійці – Д. П. Богдан, Ю. М. Броніцький, О. Ф. Бурда, О. Ф. Володін, І. І. Жеребцов, О. А. Захаров, І. О. Івін, А. П. Касян, В. О. Коноваленко, Ф. А. Крючков, С. Т. Кузнєцов, В. І. Мельников, Ф. М. Мехнін, М. К. Овсянников, І. В. Першутов, О. В. Полін, М. С. Савін, Л. М. Смавзюк, Б. А. Сордія, М. П. Сьомак, С. В. Тартиков, Г. Т. Ткаченко, Б. Д. Шевченко, І. П. Яркін, керівник Вінницького підпілля І. В. Бевз, перший комісар партизанського загону ім. В. Леніна П. К. Волинець, підпільниця Л. С. Ратушна [4, с. 24].

Особливо варто відзначити роль та втрати підпілля Гайсинщини, діячі якого сприяли визволенню регіону. Ще наприкінці 1941 – в першій половині 1942 р. в місті почали діяти підпільні організації на цукровому заводі та підпільні групи на спиртовому і консервному заводах, залізничній станції. Патріоти користувались найменшою нагодою, щоб завдати шкоди ворогові. Найбільш активною в місті була організація на цукровому заводі, яку очолив Антон Зінов'євич Кропив'янський. Восени 1943 р. гестапівцям вдалося натрапити на слід партійного підпілля. Більшість членів Гайсинського підпільного райкому партії на чолі з В. А. Федиком, 11 учасників міської підпільної організації та її керівника, Ф. Т. Щербу, після жорстоких катувань розстріляли. Ф. Б. Скакодуб, на квартирі якої збиралися підпільники, повісили на центральній площі міста [1].

Загалом можемо підсумувати, що територія Гайсинщини як і інші українські землі, зазнала терору та наруги з боку нацистських загарбників. Проте завдяки зусиллям підпілля, партизанського руху та контрнаступу радянських військ на середину березня стало можливе звільнення території Гайсинщини, а згодом і всієї Вінничини. На сьогодні актуальним залишається процес формування історичної пам'яті в молодого покоління та правдивої інтерпретації важливих подій української історії. Оскільки історична пам'ять є одним з важливих фронтів в битві за національну свідомість.

Список виокристаних джерел

1. В роки фашистської навали [Електронний ресурс]. – URL: http://www.gaysinrda.gov.ua/ru/orajone/istoriianashohhokraiu/istorychnadovidka/7472-istoriia-vynyknennia-mista-haisyn
2. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – Вип. 3(5) / Меморіальний комплекс «Національний музей

історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», Ін-т історії України НАН України. – К., 2014. – 210 с.
3. Левченко Ю. І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія / Ю. І. Левченко ; за наук. ред. К. П. Двірної. – Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 402 с.
4. Роки ідуть – пам'ять живе : Вінничина у Другій світовій війні : бібліогр. покажч. / уклад.: Г. М. Авраменко, О. Ю. Антонюк, О. М. Зелена ; Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2015. – 368 с.
5. Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941–1944 рр.): Анотований покажчик / за ред. В. Ф. Солдатенка; автори-упорядники: Бутко С. В., Герасименко Л. С., Киридон А. М., Пилявець Р. І., Яременко В. М. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2012. – 362 с.

Михайло Никитенко

ПЕРШИЙ РОСІЙСЬКИЙ ФАВОРИТ

Серед панівної еліти розквіт фаворитизму припадає на XVII–XVIII ст., але початок яскравого його вираження відбувся набагато раніше, спочатку в Італії, ще у XV ст., про нього писав Н. Макіавеллі, а офіційно першим фаворитом біля престолу, вважається Діана де Пуатьє, яку в 1545 році цим титулом нагородив Генріх II.

В Росії, як відомо, фаворитизм почав яскраво себе проявляти за часів Петра I, особливо за рахунок фаворитизму піднявся О. Меншиков, який був фаворитом і Петра I і його дружини Катерини I. Але першим фаворитом, хоча і не офіційним, в історії Росії є Іван Федорович Овчина-Телепнев-Обелонський. Фаворитом він був при княгині Олені Глинській. Історія цих двох закоханих є дуже вважливою для історії Росії, адже саме вони двоє ввели її в епоху «Фаворитизму», і порівняти їх можна навіть із Генріхом II та Діаною де Пуатьє.

Олена Василівна Глинська була другою дружиною Василя III та матір'ю Івана IV. Народилася вона в 1508 році та правила з 1533 по 1538 рр. Походила із роду Глинських. У 18 років вийшла заміж за Василя III. Їй було 25 роки, коли помер її чоловік і вона стала регентом своєму малолітньому сину Івану. Померла 1538 року, за невідомих обставин, за найпопулярнішою версією була отруєна боярами [5, с. 290–291].

В історію, окрім регентства, вона увійшла і як перший монарх Московії який при собі мав фаворита, яким став Іван Федорович Овчина-Телепнев-Обелонський.

Щодо його біографії, то відомо, що він був сином князя Федора